

Ann-Katrine Risberg
Susanna Slama

Projektet ILS – InLärning och Stöd i finlandssvenska skolor och daghem

Höjdpunkter

- *Projektet ILS – InLärning och Stöd i finlandssvenska skolor och daghem* pågick åren 2015–2018 och finansierades av Svenska kulturfonden, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne och Svenska folkskolans vänner.
- Målsättningen med ILS-projektet var att utveckla och stärka forskningsbaserad kunskap om inlärning och inlärningssvårigheter i finlandssvenska skolor och daghem.
- ILS-projektet bestod av två delområden: 1) *Läsning, skrivning och benämning* och 2) *Självreglering och uppmärksamhetsrelaterade förmågor*.
- Målsättningar för delprojekt 1 var att utarbeta och normera material för kartläggning av läsning, skrivning och benämning samt att följa upp läs- och skrivutvecklingen för elever från hösten i årskurs 1 till våren i årskurs 3.
- Målsättningar för delprojekt 2 var att förse svenskspråkiga skolor och daghem i Finland med forskningsbaserat material för att kartlägga och stödja barn med uppmärksamhets-, självreglerings- och beteendessvårigheter, samt att fortbilda personal i att använda dessa material.

INLEDNING

Det fyraåriga *ILS-projektet InLärning och Stöd i finlandssvenska skolor och daghem* (2015–2018) har nu nått sitt slut.

Målsättningen med projektet som helhet var att utveckla och stärka forskningsbaserad kunskap om inlärning och inlärningssvårigheter i finlandssvenska skolor och daghem. För att förverkliga målsättningen skulle man inom projektet utarbeta effektiva verktyg och meto-

der för att både kartlägga och stöda läsning, skrivning och språk samt uppmärksamhetsrelaterade förmågor. För att informationen och kunskapen skulle spridas vidare ingick utbildningar av utbildningspersonal i Svenskfinland som en väsentlig del av projektet.

Projektet har finansierats av Svenska kulturfonden, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne och Svenska folkskolans vänner.

ILS-projektet bestod av två delprojekt. *Läsning, skrivning och benämning* stod i fokus

för det ena delprojektet, medan det andra var inriktat på *självreglering* och *uppmärksamhetsrelaterade förmågor*. I det följande ger vi en kort beskrivning av båda delprojekten.

FOKUS FÖR DELPROJEKTET OM LÄSNING, SKRIVNING OCH BENÄMNING

En stor del av de material som finns tillgängliga för kartläggning av elevers läsning och skrivning i finlandssvenska skolor är utarbetade och normerade i Sverige. Trots att det svenska språket är gemensamt handlar det ändå om två olika länder med allt vad det kan innebära, t.ex. i form av olika skolsystem, eventuellt även med olika nivåer av läs- och skrivfärdighet. Finskspråkigt material kan av naturliga skäl inte användas som sådant, men inte heller direkt översättas till svenska för finlandssvenska elever. De senaste tio åren har dock olika aktörer gjort insatser för att öka utbudet av testmaterial för finlandssvenska elever.

Utgångspunkten för arbetet inom denna del av ILS-projektet var att bredda utbudet av material för kartläggning av finlandssvenska elevers läsning, skrivning och benämning. Gällande läsning och skrivning fokuserade arbetet på grundläggande läs- och skrivfärdighet, såsom rättstavning, teknisk ordavkodning och läshastighet för årskurserna 1, 2, 3 och 5.

En av målsättningarna med projektet var även att följa upp läs- och skrivutvecklingen för en större grupp elever från hösten i årskurs 1 till våren i årskurs 3. Den här typen av långtidsforskning om finlandssvenska elevers läs- och skrivutveckling i de tidiga skolåren har enligt vår känne-

dom inte bedrivits tidigare. Parallellt med den longitudinella forskningen samlades normeringsunderlag in för kartläggningsmaterialet i årskurserna 1, 2, 3 och 5.

Arbetet resulterade konkret i materialet *ILS – Individuell Läsning och Skrivning* (Risberg m.fl., 2019), som är ett kartläggningsinstrument för årskurserna 1, 2, 3 och 5 med enbart finlandssvenska normer. En närmare beskrivning av kartläggningsmaterialet och urvalsproceduren för normeringen av det finns i artikeln *ILS – ett nytt finlandssvenskt material för kartläggning av läsning och skrivning*.

För att vi skulle få en så mångsidig bild som möjligt av eleverna i alla årskurser, har deras vårdnadshavare besvarat ett omfattande frågeformulär om bl.a. språkbakgrund, läsvanor i hemmet, läsintresse och ärlighet för läs- och skrivsvårigheter.

Eftersom det hos elever med läs- och skrivsvårigheter också kan förekomma andra inlärningssvårigheter samlades även data om bl.a. elevernas benämningsförmåga, räkneflyt och ordförståelse in. En annan viktig aspekt att ta i beaktande är elevernas motivation för läsning och skrivning. Vid datainsamlingstillfällena fick eleverna besvara frågor om hur mycket de tycker om att läsa och skriva i olika situationer både i skolan och hemma. Därtill fick eleverna i årskurserna 2, 3 och 5 besvara frågor som gällde deras upplevda självförmåga (self-efficacy) i olika specifika lässituationer (t.ex. "hur säker är du på att du kan lära dig att läsa så att du förstår allt du läser?").

I de yngre skolåren ligger fokus långt på att eleverna ska lära sig en korrekt avkodning med ett gott läsflyt, för att sedan läsa för att lära. Vid det sista datainsam-

lingstillfället våren 2018 ingick ytterligare ett läsförståelsetest för elevgruppen som följts upp och som då befann sig i årskurs 3. Testet ingår i materialet *LäSt – Test i läsförståelse, läsning och stavning* (Elwér m.fl., 2016) och är utarbetat i Sverige. Det läsförståelsetestet fick finlands-svenska normer för årskurserna 3 och 5 i samband med ILS-projektet.

Forskning visar att benämningsförmågan har ett starkt samband med hur eleverna utvecklar flyt i läsningen. Av den anledningen var det angeläget att utarbeta och normera ett material för testning av benämningsförmågan, eftersom inget dylikt finns tillgängligt på svenska. Som utgångspunkt för det arbetet användes det finska materialet *Nopean sarjallisen nimeämisen testi* (Ahonen m.fl. 2003). Till det svenska testet, *SSB – Test i Snabb Seriell Benämning* (Salmi m.fl., 2019), har dock en helt ny handledning skrivits. Ordningföljden i testtavlor har i viss mån ändrats och dessutom utökades antalet testtavlor med två nya uppgifter. Om det här materialet och teorier om benämning kan man läsa närmare i artikeln *SSB och VBT – två nya benämningstest för finlands-svenska 6–12-åringar*, som finns i den här tidningen. SSB-materialet kan användas som komplement till kartläggningen av läs- och skrivförmågan. Testet har även normer för förskolan.

Inom projektet fick ytterligare ett material som testar benämningsförmågan, *VBT – Verbbenämningstest* (Laine m.fl., 2019) finlandssvenska normer för förskolan samt för årskurserna 1, 2, 3 och 5. Det här testet är främst ett arbetsredskap för talterapeuter. Mera information om VBT-testet och benämningsförmåga finns att läsa längre fram i tidningen.

Totalt har 1724 elever deltagit i dattainsamlingarna i samband med normeringen av materialen som gäller kartläggning av läs- och skrivförmåga samt testning av benämningsförmåga.

FOKUS FÖR DELPROJEKTET OM UPPMÄRKSAMHET, SJÄLVREGLERING OCH BETEENDE

Det andra delprojektets målsättningar var att förse svenskspråkiga skolor och daghem i Finland med forskningsbaserat material för att kartlägga och stödja barn med uppmärksamhets-, självreglerings- och beteendesvårigheter, samt att fortbilda personal i att använda dessa material.

Det finns mer och mer forskning som visar att psykosociala interventioner i skolmiljö fungerar och kan stödja utvecklingen av självreglerings- och arbetsfärdigheter (DuPaul, Eckert & Vilardo, 2012; Evans, Owen & Bunford, 2014). Lärare kan dock många gånger uppleva att de inte har lika stor beredskap att stödja barn med självreglerings- och beteendesvårigheter, jämfört med barn med t.ex. läs- och skrivsvårigheter (Savolainen m.fl., 2012). Det här var utgångspunkten för satsningen på detta område inom ILS-projektet.

En målsättning inom projektet var alltså att utarbeta kartläggningsmaterial. På finskt håll har man utvecklat ett frågeformulär, *Keskittymiskysely*, som kartlägger elevers svårigheter med uppmärksamhet och exekutiva funktioner från ett lärarperspektiv (Klenberg m.fl., 2010). Under projektet samlade vi in finlands-svenska normer för *Keskittymiskysely*-frå-

geformuläret bland elever i årskurserna 1, 3, 5, 7 och 9. Normerings-samplet bestod av sammanlagt 522 elever från 25 skolor. Den insamlade informationen utmynnade även i två pro gradu-avhandlingar som behandlar tvåspråkighet och exekutiva funktioner. Dessa avhandlingar omarbetades till en artikel som går att läsa i detta specialnummer. För barn i förskoleåldern har man på finskt håll utvecklat en omarbetad version av Keskittymiskysely som går under namnet PikkuKesky (Klenberg m.fl., 2017). Inom projektet översattes frågeformuläret till svenska och normdata samlades in av sammanlagt 308 4–7-åriga barn från 27 daghem runt om i Svenskfinland. Dessa båda frågeformulär, som är avsedda att vara arbetsredskap åt psykologer och läkare, finns nu tillgängliga med finlandssvenska normer och ges ut av Hogrefe förlag.

För att kunna förse skolor och daghem med forskningsbaserat stödmaterial hade projektet som målsättning att översätta tre handböcker från finska till svenska, som behandlar konkreta stödåtgärder i skol- och dagvårdsmiljö. Två av dessa har översatts och finns tillgängliga via Niilo Mäki Institutets hemsida. Den ena handboken, HURTIG (Peitso & Närhi, 2018), erbjuder en konsultationsmodell för att stödja rastlösa barn inom dagvården. Mera information om Hurtig-modellen går att läsa i detta specialnummer (Määttä, 2019). Den andra handboken, FOKUS (Paananen m.fl., 2018), erbjuder ett träningsprogram i smågrupp för barn i lågstadieåldern med uppmärksamhets- och självregleringssvårigheter. Båda handböckerna erbjuder konkreta modeller och verktyg, och de utgår från principer som forskningen visat att fungerar (DuPaul

m.fl., 2012). Den tredje handboken översätts inte utan skrivs om i sin helhet och utkommer våren 2019 (Klenberg, Närhi, Husberg, Slama & Määttä, i tryck). Den behandlar mera övergripande stödåtgärder och principer som kan tillämpas under hela grundskolan.

För att uppnå målsättningen om att sprida kunskapen till skolorna och daghemmen har flera utbildningar och fortbildningar som behandlat både allmänna stödåtgärder och tillämpningen av metodhandböckerna ordnats i Helsingfors, Vasa och Mariehamn. Sammanlagt har 266 personer deltagit i delprojektets fortbildningar. I samband med dessa samlades det in data om metodernas effektivitet och personalens syn på metodernas tillämpbarhet i skol- och daghemsmiljö. Hurtig-interventionens kvalitativa resultat går i korthet att läsa om i Määttäs artikel i detta nummer. Fokus-interventionens resultat är opublicerade, men de preliminära resultaten ser lovande ut och en internationell artikel är under arbete.

SAMMANFATTNING

Inom ILS-projektet har vi utvecklat, men även översatt, en stor mängd forskningsbaserat material för att stödja utvecklingen av läsrelaterade färdigheter och självregleringsfärdigheter. Vi har därtill ordnat många utbildningstillfällen för att sprida informationen. Som en del av informationsspridningen utkommer nu också till vår glädje denna Bulletin för första gången med ett svenskspråkigt specialnummer och här publiceras en del artiklar som har direkt anknytning till projektet. Det känns otroligt fint att ha fått varit med i ett projekt

som håller forskningsmässigt hög kvalitet, och som samtidigt bidrar med så mycket konkret nytta till fältet. ILS-projektet skulle aldrig ha lyckats utan våra finansiärers stora satsning och det positiva mottagandet på skolorna och i daghemmen. Projektet visar att stora satsningar inom skolvärlden med tydliga, ambitiösa målsättningar verkligen lönar sig! Tack till alla er som varit med i projektets förverkligande!

INFORMATION OM FÖRFATTARNA:

Ann-Katrine Risberg, PeM, Projektforskare vid Niilo Mäki Institutet inom ILS-projektet, doktorand vid Åbo Akademi.

Susanna Slama, PsM, Projektforskare vid Niilo Mäki Institutet inom ILS-projektet.

- Laine, M., Neitola, T., Rautakoski, P., Westerholm, J., Salmi, P. & Plyhm, L. (2019). VBT – Verbenämningstest. Jyväskylä: Niilo Mäki Institutet.
- Paananen, M., Heinonen, J., Knoll, J., Leppänen, U. & Närhi, V. (2018). Kummi 8. Fokus - Träningsprogram i smågrupp för 8–11-åriga barn med uppmärksamhetssvårigheter. Jyväskylä: Niilo Mäki Institutet.
- Peitso, S. & Närhi, V. (2018). Kummi 13. Hurtig - En konsultationsmodell för daghem - strukturerat stöd för rastlösa barn. Jyväskylä: Niilo Mäki Institutet.
- Risberg, A-K., Vataja, P., Plyhm, L., Aro, M., Lerkkanen, M-K., Westerholm, J. & Salmi, P. (2019) ILS – Individuell Läsnings och Skrivning. Jyväskylä: Niilo Mäki Institutet.
- Salmi, P., Plyhm, L., Risberg, A-K., Vataja, P. & Westerholm, J. (2019). SSB – Test i Snabb Seriell Benämning. Jyväskylä: Niilo Mäki Institutet.
- Savolainen, H., Engelbrecht, P., Nel, M. & Malinen, O. P. (2012). Understanding teachers' attitudes and self-efficacy in inclusive education: Implications for pre-service and in-service teacher education. *European Journal of Special Needs Education*, 27(1), 51–68.

REFERENSER

- Ahonen, T., Tuovinen, S. & Leppäsaari, T. (2003). Nopean sarjallisen nimeämisen testi. 2. korjattu painos. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti ja Haukkarannan koulu.
- DuPaul, G. J., Eckert, T. L. & Vilaro, B. (2012). The effects of school-based interventions for attention deficit hyperactivity disorder: A meta-analysis 1996–2010. *School Psychology Review*, 41(4), 387–412.
- Elwér, Å., Fridolfsson, I., Samuelsson, S. & Wiklund, C. (2016) LäsSt – Test i läsförståelse, läsnings och stavning. Tredje omarbetade uppl. Stockholm: Hogrefe Psykologiförlaget Ab.
- Evans, S. W., Owens, J. S. & Bunford, N. (2014). Evidence-based psychosocial treatments for children and adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 43(4), 527–551.
- Klenberg L., Jämsä, S., Häyrinen, T., Lahti-Nuutila, P. & Korkman, M. (2010). Kesky-Keskittymiskysely. Helsingfors: Psykologien kustannus.
- Klenberg, L., Närhi, V., Husberg, H., Slama, S. & Määttä, S. (i tryck). Kummi 19 – Självreglering och exekutiva färdigheter - Att stödja riktning, motivation och kapacitet i skolan. Jyväskylä: Niilo Mäki Institutet.
- Klenberg, L., Tommo, H., Jämsä, S. & Häyrinen, T. (2017). PikkuKesky - Pienten lasten keskittymiskysely. Hogrefe Psykologien Kustannus.